

ZE ŽIVOTA KATEDER MARXISMU - LENINISMU

K šedesátinám Živana Vodseďálka

Soudruh Živan Vodseďálek, který se 16. února 1963 dožil šedesátí let, byl mezi prvními učiteli, kteří v roce 1948 začali na naší universitě přednášet společenské vědy, a patří dodnes k neaktivnějším učitelům katedry dialektického a historického materialismu University Jana E. Purkyně.

Když po únorových dnech přišel na universitu, byl v universitních kruzích dobře znám ze své rozhlasové činnosti. Dodnes vzpomínají posluchači rozhlasu z let 1945—1948 na *Rozhlasovou universitu*, a zejména na *Volnou tribunu*, jichž byl iniciátorem a které po léta vedl. V *Rozhlasové universitě* použil kombinace učitelova výkladu se seminární formou k vytvoření iluze školy a docílil tak živého kontaktu s „žáky“—posluchači. Již její první běh, nazvaný *Vznik a vývoj země, života a lidstva* získal několik tisíc posluchačů, kteří pak rozhlasu pravidelně psali. *Rozhlasová universita* přetrvala v podstatě v nezměněné podobě dodnes. Zná skutečně již jako anekdota, že tehdejší rektorát university protestoval u ředitelství brněnského rozhlasu proti „zneužití“ názvu universita a žádal přejmenování pořadu.

Volnou tribunu, která sehrála pod redakcí Živana Vodseďálka v předúnorových dnech nemalou politicko-uvědomovací úlohu, vytvořil spolu s nejbližšími spolupracovníky redaktorkou Andělou Zemkovou a profesorem Ferdinandem Herčíkem a s dnes již zesnulými universitními profesory Gustavem Riedelem, Vladimírem Ůlehlou, Antonínem Trybem a Jiřím Šteflem. Její základní myšlenka vycházela z poznatku, že živý dialog je jednou z neúčinnějších forem propagandy, v němž nové, hlubší znalosti získáváme střetáváním názorů. Posluchači se v pořadech *Volné tribuny* seznamovali s různými problémy vědy i života přímo z diskusí odborníků, kteří osvětlovali před mikrofonom (a při černé kávě) kladené otázky z různých stránek a hledisek. Právem byl proto s. Vodseďálek za svou rozhlasovou práci odměněn státní cenou v oboru rozhlasu.

Již při svém vstupu na universitu měl tedy Živan Vodseďálek bohaté propagandistické zkušenosti, které též teoreticky zobecnil v článcích a úvahách uveřejňovaných v revui *Rozhlasová práce*, v časopise *Náš rozhlas* a rozhlasových ročenkách z let 1946—1950. Měl však již také značnou filosofickou průpravu a rozsáhlé přírodovědecké znalosti.

Filosofie, která se stala po definitivním příchodu na katedru dialektického a historického materialismu (1. května 1951) jeho povoláním, byla již od mládí jeho zálibou a téměř vášní. Již totiž jako dvaadvacetiletý posluchač přírodovědecké fakulty Karlovy university psal filosofické články a úvahy do *Nové svobody* a do *Přítomnosti*, kam v letech 1924—1928 psali i mnozí příslušníci komunistické inteligence, např. Jiří Frejka aj.

Živan Vodseďálek v této době nebyl ještě komunistou ani marxistou. Jeho vývoj byl jiný než například vývoj prvního vedoucího katedry dialektického a historického materialismu naší university profesora Gustava Fiedela, jehož nedožitě padesátiny jsme vzpomněli v roce 1961. Gustav Riedel se již jako student dostal do bezprostředního styku s marxistickou inteligencí a vstoupil v letech vrcholící hospodářské krize do KSC, byl funkcionářem Levé fronty a ARS. Živan Vodseďálek, narozený 16. února 1903, prožívá studentská léta v době, kdy většina naší inteligence žila ještě pod bezprostředním dojmem získání státní samostatnosti. Vysokou školu opouští v době relativní stabilizace kapitalismu, kdy politický život u nás nebyl zdaleka tak vyhrocen jako v době krize a nástupu fašismu, kdy také činnost KSC v řadách inteligence nebyla zdaleka tak intenzivní, jako po jejím VII. sjezdu.¹

Jak je patrné z jeho článků² z let 1925—1932 patřil Živan Vodseďálek k přemýšlivé části naší tehdejší nemarxistické, ale jinak pokrokové inteligence. Jménem této části své generace

také vystupuje, jak o tom svědčí mj. jeho články *Filosofické bolesti mladých, V co věří mladé generace, Na obranu jedné generace* atd.³

Východiskem k pochopení jeho tehdejšího hledání jsou články z roku 1926. Ve zmíněných již filosofických bolestech mladých vyslovuje úvodem souhlas s výrokiem Anatola France, že přeceňujeme obecně filosofii a její společenský dosah. Kdyby tomu tak nebylo — pokračuje — musela by být mladá generace zoufalá nad tehdejší naší filosofii.

Positivismus — vítěz nad spekulativní filosofii — nepodal uspokojivý výklad světa. Cestu neukázal ani pragmatismus. Návrat k idealismu pokládá Živan Vodsedašek za nepřijatelný pro reálné uvažujícího člověka. Jediné východisko nalézá tehdy ve skepsi. K ní vedla mnoho mladých lidí i Živana Vodsedaška též četba krásné literatury — jak je patrné z článku *O od-povědnosti beletrie*.⁴ V mládí četli smutné Andersenovy pohádky, v dospívání Oskara Wilda, Ibsena, Arcybaševova Sanina, Boží muka Karla Čapka, verše Gellnerovy, Pišovy atd. Oč spokojenější byli ti z nás — říká — kteří četli jenom detektivky.

„Nebyli jsme to my,“ píše i ve článku *Smrt idealismu*,⁵ „kteří vymysleli přepjatý skepticis-mus ... Byl nám dán dobou.“ Skepse nevedla Živana Vodsedaška k pesimismu ani k mystice (jako např. Vorovku). Byla — jako konečně pro většinu myslících lidí — východiskem k dal-šímu hledání. Proto usilovně čte i nadále filosofickou literaturu, jak ukazuje jeho tehdejší největší úvaha *Hlavní proudy v současné české filosofii*,⁶ v níž se zamýšlí nad filosofii F. Krejčího, Masaryka, Rádlu, Mareše, Vorovky, Hoppa, Velenovského, L. Klímy, J. L. Fišera, K. Čapka (pragmatismus), J. B. Kozáka a dalších.

Čteme-li dncs jeho *Hlavní proudy* a některé jeho pozdější články⁷ a filosofické úvahy, pak (převéde-me-li si jeho tehdejší terminologii, ovlivněnou četbou) zjišťujeme, že Živan Vodsedašek odsuzuje mladický rozhorlené především náboženskou a jinou mystiku (kterou označuje jako metafyziku ve smyslu Aristotelově), a tedy i objektivní idealismus (nepoužívá pochopitelně slova „objektivní“). Na jeho zřetelně ateistický postoj působila jednak jeho rodinná výchova, vliv jeho otce — pracovníka Volné myšlenky — Františka Vodsedaška,⁸ jednak jeho přírodo-vědecké vzdělání (studoval biologii a geologii). Proto nepřijímá ani vitalismus, který odsuzuje zejména pro jeho teleologické východisko. Teleologii vyvrací již ve svém snad prvním uve-řejněném článku *Má příroda rozum?*⁹ Současně s veškerou mystikou odmítá i subjektivní idealismus (používá výhradně názvu solipsismus), zejména v podání Ladislava Klímy.¹⁰ Snad právě proto, že byl biologem (a nikoli fyzikem), nepodlehł později ani fyzikální interpretaci subjektivně-idealistické filosofie.

Zvláště příznačný pro tehdejší filosofické hledání Živana Vodsedaška (ale i pro názory značné části filosoficko-přírodovědecky zaměřené inteligence) je jeho vztah k pozitivismu. Tento směr (který zná bezprostředně zvláště z pojetí Františka Krejčího, jednoho z nejpokroko-vějších našich nemarxistických filosofů) ztotožňuje metodicky v podstatě se střízlivým, vě-deckým přístupem k věcem a s mechanicko-materialistickým výkladem dějů. Proto mnohdy splývají jeho výhrady k pozitivismu s výhradami k mechanickému materialismu (používá stříd-avě pojmů mechanicismus a materialismus). V oblasti přírodních věd pak ztotožňuje poziti-vismus a (mechanický) materialismus s evolucionismem (Spencer) a také s darwinismem. Darwinismu pak vytýká v článku *Padesát let po Darwinovi*,¹¹ že příliš zjednodušuje vývoj. V přírodě nejsou — píše — jen pozvolné změny, ale též skoky. Ty chápe ovšem ve smyslu De Vriesových mutací.

Pozitivismus a mechanický materialismus¹² odmítá především proto, že nedává dosti jasný návod k jednání, zvláště v mravní sféře. Živan Vodsedašek totiž vždy zdůrazňoval požadavek, aby filosofie byla skutečně filosofii pro život, aby reagovala na všechny denní události. Proto též většina jeho filosofických úvah a poznámek byla vyvolána buď časopiseckými diskusemi, nebo přímo politickými událostmi.¹³ Nejtýpičtější v tomto ohledu je jeho článek *Frývaldov*.¹⁴ V něm rozhorleně odsuzuje stříbelbu četníků do nezaměstnaných, již padlo za oběť osm životů. Vytyká vášnivě šéfredaktorovi Ferdinandu Peroutkovi, že v předešlém čísle Přítomnosti nazval toto počínání jen „trapnou“ záležitostí. Píše, že je to hrozná a nejen trapná událost. Nelze se podle něj smířovat ani s tím, že ministr, který věc vysvětloval v pa-rlamentě po interpelaci poslanců, nemluvil pravdu. Článek uzavírá tím, že zde šlo o lidi a nikoli o morčata. Jestli se u nás s lidmi zachází jako s morčaty, ať to vláda řekne a dovolí, abychom pak její ministry a četníky nazývali třeba řezníky!

Živan Vodsedašek zde vystupuje pokrokově — z pozic levicového demokratismu a obec-ného humanismu. Neměl však tehdy ještě jasné třídní hledisko, které získává postupně v násle-dujících letech prohlubující se hospodářské krize a pozdějšího nástupu fašismu. Jeho vývoj byl v této době ovlivňován politickým děním a filosoficky pak studiem prvních marxistických filosofických prací. Zvláště silně na něj zapůsobila práce Ludvíka Svobody *Filosofie SSSR*,¹⁵ která získala velký počet inteligence pro marxismus. V této práci se poprvé seznamuje s mar-

xistickou filosofii, když předtím znal z marxismu v podstatě jen jeho ekonomické a politické učení.

Politický vývoj Živana Vodseďálka byl urychlen po příchodu do Brna, kam přišel jako tajemník redakce rozhlasu (předtím byl redaktorem krátkovlnného vysílání v Praze). Zde se stýkal s levicovou inteligencí a s četnými komunisty. Veliký vliv na něj měl zejména s. Richard Blažek.¹⁶ Filosoficky pak dožívá v době druhé světové války, kdy spolu s profesorem Ferdinandem Herčíkem a s jeho budoucí ženou, redaktorkou Anđelou Zemkovou studoval v německém vydání¹⁷ Engelsova *Dialektiku přírody a Anti-Dühringa*. Tyto práce na něj jako na filosofujícího přírodovědce zvláště silně zapůsobily. V dialektice nachází východisko ze svých dřívějších rozporů (mezi přírodovědeckým živelným materialismem, v podstatě mechanicky zaměřeným, a vitalismem, jehož protimechanistickou argumentaci přijímal, ale jehož závěry zamítal) i ze své gnoseologické skepse. To je zřejmé z jeho poválečných filosofických prací, v nichž vyzdvihuje zejména marxistickou dialektiku.

Proto vstupuje Živan Vodseďálek v roce 1945 do KSČ jako vyspělý soudruh. Strana jej proto pověřuje přednáškami o vědeckém světovém názoru, zvláště mezi inteligencí. Tak přednášel Z. Vodseďálek v letech 1945–1948, kdy byl zaměstnán jako redaktor vzdělávacího oddělení brněnského rozhlasu, a spolu s ním zejména Gustav Riedel a dr. Jaromír Blažek, v čtených kursech pro komunisty-vysokoškoláky, pořádanými KV KSČ v Brně.

V této době píše též filosofické články do časopisu *Věda a život*. Zde nacházíme v roce 1945 jeho fejeton *Anekdoty na hranicích filosofie*¹⁸ a jeho stať *Intelektuálové a politici*,¹⁹ v níž vystupuje proti filosofickému a vědeckému „l'art pour l'artismu“, za sejetí vědy s životem. V roce 1946 píše — spolu s Anđelou Zemkovou — článek o dialektickém materialismu, nazvaný *Filosofie strážlivosti*,²⁰ v níž je velmi poučná zejména prvá část pokoušející se vysvětlit, proč byla marxistická filosofie v době první republiky naší vědecké a filosofické inteligencí poměrně málo známá.

Živan Vodseďálek si ponechává i v této době zájem o přírodní vědy, zejména mykologii. Spolu s profesorem dr. Janem Macků uspořádal v rozhlase četné mykologické kurzy. Jeho barevné obrazy holubinek byly vystavovány na několika výstavách v Brně. Méně známý je již dnes jeho další obor činnosti — krásná literatura. Napsal řadu rozhlasových her pro mládež, z nichž *Tajemství Nikota Ninonty* vyšlo i v románové úpravě.²¹

Po svém příchodu na katedru dialektického a historického materialismu působil Živan Vodseďálek na fakultě přírodovědecké a později lékařské. Stal se oblíbeným učitelem nejen pro své filosofické a přírodovědecké znalosti (nepodlehli nikdy dogmatickému zjednodušování), ale i pro svůj dobrý vztah k posluchačům. Věnoval se také intezivní práci mezi učiteli obou fakult. Zúčastňoval se a zúčastňuje četných diskusí na schůzích přírodovědeckých kateder, v nichž se probírají teoretické otázky přírodních věd. Spolu s některými jinými soudruhy z katedry dialektického a historického materialismu — zvláště pak s Jaroslavem Taufrem, který studoval fyziku a matematiku — a se soudruhy z ostatních kateder organizoval Živan Vodseďálek ideologické konference na fakultě přírodovědecké v roce 1955,²² a na fakultě lékařské v roce 1960 (o boji vědy s náboženstvím), v roce 1961 (o minocirkevních pověrách, spiritismu, okultismu atd.) a v r. 1961 (o lékařské etice).²³

Ve své teoretické práci se soustřeďuje Živan Vodseďálek na otázky vztahu přírodních věd a společnosti, jak dokazuje zejména jeho studie *Přírodní vědy a společnost*,²⁴ v němž se též filosoficky vypořádává se svým dřívějším vztahem ke svému učiteli Emanuela Rádlovi. Kritiku subjektivistického pojmání vědy v naší předválečné filosofii a právní věd (Engliš) podává v článku *Útok idealismu na pojetí vědy*.²⁵ Dále pak píše o některých teoretických otázkách přírodních věd, zejména o mechanicko-materialistickém pojmání živé hmoty, které je dosti rozšířeno mezi našimi lékaři. Píše proto článek *Mechanický materialismus a biologie*.²⁶ Zůstává i nadále věren — v duchu svého otce — ateistické propagandě a speciálně pak mimo-cirkevním pověrám. Cenný je — kromě menších propagandistických článků a recenzí ateistických prací — zejména jeho historická studie *Spiritismus jako lidové náboženství*.²⁷

Živan Vodseďálek se dožívá svých šedesátin tedy v plné práci. Všichni, kdo s ním přišli do styku, si jej váží pro jeho znalosti filosofie přírodních věd i pro jeho osobní vlastnosti. Ochtově předává svým mladším spolupracovníkům své zkušenosti i poznatky. Je veselý společník, dobrý přítel a vzdělaný marxista.

Jan Macků

POZNÁMKY

¹ Největší počet příslušníků inteligence, kteří se stali členy KSČ, již před druhou světovou válkou, vstoupil do strany ve třicátých letech, zvláště v době boje proti fašismu. Srovnej též *Ludvík Svoboda, Komunistická strana Československa a inteligence, Přehled, 1961, č. 3.*

² Uvádím dále ty články Živana Vodseďálka, které se mi podařilo nalézt v časopisech. Soudruh Vodseďálek si totiž neschovává své články a separáty jako většina universitních učitelů a nemohl mi uvést u článků z dvacátých let většinou ani názvy, místo a dobu uveřejnění.

³ U článků, kde neuvádím autora, jde o články Živana Vodseďálka. *Filosofické bolesti mladých*, *Přítomnost*, III. roč. 1926, str. 302; *V co věří mladé generace, tamtéž*, str. 553; *Na obranu jedné generace, tamtéž*, V. roč. 1928, str. 338.

⁴ *O odpovědnosti beletrie (s podtitulkem Konfese mládí)*, *Přítomnost*, III. roč., 1926, str. 361.

⁵ *Smrt idealismu*, *Přítomnost*, III. roč., 1926, str. 537.

⁶ *Hlavní proudy současné české filosofie*, *Přítomnost*, roč. IV, 1927, na str. 485, 550, 597, 730, 790, 802.

⁷ *Srovnej též: Co je filosofie I. a II.*, *Přítomnost*, 1929, str. 601 a 616; *Včera a dnes, tamtéž*, str. 585.

⁸ František Vodseďálek napsal pod pseudonymem ing. J. Kalivoda spis *Záhady spiritismu vědecky osvětleny*, 1911, v němž odmítá nejen spiritismus, ale i náboženství. Spis je psán v duchu živelného materialismu.

⁹ Proti teleologii vystoupil Ž. Vodseďálek již ve svém snad prvním článku *Má příroda rozum?*, *Přítomnost*, II. ročník, 1925, str. 540.

¹⁰ *Srovnej příslušnou část Hlavních proudů*, *Přítomnost*, 1927, 4, pokračování na str. 730 a násl., dále pak i jeho nekrolog za Ladislavem Klímou, otištěný pod názvem *Romantika ve filosofii*, *Přítomnost*, 1929, str. 249. Romantiku ve filosofii chápe zde ve smyslu Rádlově (viz E. Rádl, *Romantická věda*, 1918.)

¹¹ *Padesát let po Darwinovi*, *Přítomnost*, roč. IX, 1932, str. 268 a další

¹² Proti mechanickému materialismu uplatňuje Ž. Vodseďálek převážně argumenty vitalistů, kteří (zvláště H. Driesch) podali ovšem nejvíce doklady o jeho neudržitelosti. Jejich nedostatkem ovšem bylo, že nepodali vědecký výklad vývoje živé přírody, ale spokojili se heuristicky bezcenným a ideologicky pochybeným východiskem: entelechií.

¹³ *Časopiseckými diskusemi byly podmíněny i jeho citované již články Má příroda rozum?, Smrt idealismu, Na obranu jedné generace (kde odmítá obvinění Arna Nováka, že mladá generace je „bezvěrečná“, a proto „nihilistická“, dále pak v člancích, jako například Mluví se o Sokolech, Přítomnost, roč. IX., 1932, str. 495, v němž polemizuje s Ferd. Peroutkou a dokazuje, že tehdejší Sokol je nacionalistický a nevyjadřuje zájmy všech vrstev národa.*

¹⁴ *Frývaldov, Přítomnost, roč. VIII, 1931, str. 800.*

¹⁵ *Ludvík Svoboda, Filosofie SSSR, 1936.*

¹⁶ Richard Blažek, bratr nacisty popraveného Oldřicha Blažka, předválečný člen strany, byl v letech 1948–1950 ředitelem Ústřední politické školy KSČ.

¹⁷ *Jde o Engelsovy práce otištěné s předmluvou Děborina ve sborníku Marx—Engels, Archiv, II. Band, Frankfurt am Mein, r. 1927.*

¹⁸ *Anekdoty na hranicích filosofie, Věda a život, roč. 11, 1945, str. 166.*

¹⁹ *Intelektuálové a politici, Věda a život, 1946, str. 29.* (Intelektuálem byl podle něj Pythagoras, který v době války si kreslil do písku své obrazce a dal se zabít nevzdělaným římským vojákem, zatímco Galileo Galilei intelektuálem nebyl: měl smysl pro život a zůstal žít. *Srovnej obdobné hodnocení Galilea i v Brechtově dramatu!*)

²⁰ *Živan Vodseďálek a Anděla Zemková, Filosofie střízlivosti, Věda a život, roč. 12, 1946, str. 162 a n.*

²¹ *Román Živana Vodseďálka Tajemství Nikota Ninonty* (stran 195), vyšel v Ústředním učitelském nakladatelství a knihkupectví, Brno 1943.

²² *Viz Sborník I. ideologicko-metodické konference přírodovědecké fakulty v Brně, SPN, 1955.*

²³ *Diskusní příspěvky z prvních dvou konferencí lékařské fakulty vyšly knižně pod názvem Věda, víra, pověra* (redigovali Živan Vodseďálek a Jan Macků), Krajské nakladatelství, Brno 1961 (str. 189, Kčs 18,10).

²⁴ *Přírodní vědy a společnost, Vysoká škola, 1955, č. 3.*

²⁵ *Útok idealismu na pojetí vědy, Věda, víra, pověra, str. 142.*

²⁶ *Mechanický materialismus a biologie, Sborník prací fil. fakulty UJEP, G 2, 1958.*

²⁷ *Spiritismus jako lidové náboženství, Věda, víra, pověra, str. 131.*